

Nataša Polajnar Frelih

Iluminacije*

*Beseda **iluminacija** izhaja iz latinske besede **lumen**, po slovensko **luč, svetloba**. S tem izrazom poimenujemo srednjeveške slikane miniature kot barvito dekorativne likovne spremljevalke in ilustracije svetih besedil. Hkrati pa iluminacija pomeni tudi **duhovno razsvetljenje** oziroma **razodetje**. Prav v tem pa vidim tudi izvorni pomen slikarske umetnosti: v njenih nenehnih poskusih vizualizirati takšna razodetja, skozi procese stopnjevane stvariteljske dinamike (iz)najdevati žive likovne forme kot upodobitve duhovne, osebne in hkrati nadosebne notranje svetlobe.*

*U tej luči lahko na svoja dela gledam kot na niz **iluminacij**, tj. **razsvetlitev** - tako v **vizualnem, likovnem** kot tudi **metalikovnem** pomenu te besede. Saj tudi svetopisemska besedila na več mestih pripovedujejo o videnjih sijočih mavričnih barv v povezavi s skrivnostnimi, nedoumljivimi, življenje vzpostavljajočimi, hkrati pa tudi strah vzbujajočimi javljanji Božjega. © navdihujoči moči in pomenu vidne in tudi nevidne, mistične svetlobe pa niso razmišljali le srednjeveški teologi, umetniki iluminatorji in izdelovalci vitrajev ter ikonopisci, ampak - tako z besedo kot s svojim delom - tudi mnogi umetniki dvajsetega stoletja, med njimi v prvi vrsti pionirji modernega slikarstva Kandinski, Klee, Matisse, Malevič in seveda Chagall s svojim obsežnim biblijskim opusom ...*

Matej Metlikovič

Slikarska videnja, polna barvite dinamike

Akademski slikar Matej Metlikovič že skoraj trideset let ustvarja na področju likovne umetnosti. "To pomeni, da danes lahko govorimo o zreli podobi ustvarjalca, ki je ves čas svojega ustvarjanja iskal navdih v svetopisemski duhovnosti in teologiji. Gre torej za osebnost, ki je med redkimi slovenskimi umetniki tvegala svojo umetniško pot v neizčrpna prostranstva religioznega. Ta naravnost je seveda spontano vodila slikarja v liturgični prostor, kateremu je poleg svojega svobodnega ustvarjanja namenil največ energije. In to ne samo v Sloveniji, ampak tudi na Hrvaškem, na avstrijskem Koroškem in med evangeličani v Nemčiji."¹

Ker je njegovo umetniško delo v veliki meri posvečeno likovni opreми bogoslužnih prostorov, s tem neposredno vpliva na razvoj in kvaliteto sodobne likovne umetnosti, ki nastaja v teh prostorih danes. S svojimi raznovrstnimi deli, izdelanimi v različnih materialih, oblikah in tehnikah (dela na platnu in papirju, barvna okna oz. vitraji ter dekorativni predmeti iz stekla, predloge za vezena bogoslužna oblačila in antependije, ilustracije pesniških besedil), ostaja zvest interpret svetopisemske tematike, pri čemer navdih te knjige knjig obogati z lastnim razmišljanjem, čutenjem in doživljanjem. Milček Komelj, ki je s svojo značilno poetično mislijo doslej že večkrat interpretiral slikarstvo Mateja Metlikoviča, je avtorja označil kot us-

tvarjalca, "usmerjenega v izrazito duhovne sfere", ki v svoja dela vedno znova "prestreza znamenja božje navzočnosti, ki jo čuti v žarenju barv in dinamiki vsega stvarstva (...), ki pretaplja dediščino mistične srednjeveške umetnosti in poduhovljenih ekspresionističnih prijemov 20. stoletja, sunkovitost gestualnega in slikovitost abstraktnega slikarstva v docela individualen rokopis".²

Duhovna izraznost Metlikovičevega slikarstva je vsekakor povezana tudi z navdihom drugih umetnosti, predvsem glasbe (kar je značilno tudi za mnoge avtorje moderne dobe, npr. za Kandinskega in Kleeja), saj se v njegovem slikarstvu "razkriva tudi izrazit smisel za muzikalnost, razviden v prelivih barv in zlasti ritmu poteze. (...) Metlikovičeve slike so slikarske skladbe, ki v nekaj barvah in ritmičnem zajemajo dinamiko celovitosti (...)." V zvezi s tem je treba omeniti zlasti močan navdih, porojen iz srečanja z glasbo, poezijo in mislijo francoskega skladatelja Oliviera Messiaena (1908-1992).⁴ Poleg glasbe pa sta tu še poezija in plesni gib - iz teh navdihov se je porodilo tudi njegovo ustvarjanje v duhu celostne umetniške kreačije oz. sinergičnega povezovanja različnih umetnosti: ob predstavitvah svojih del namreč pogosto skupaj z drugimi ustvarjalci sooblikuje spremljevalne dogodke z glasbo, plesom in recitacijo.

Povezavo Metlikovičevega slikarstva z glasbo in z mojstri modernega slikarstva pa je zgoščeno opredelila tudi gospa Karin von Maur, avtorica knjige *The Sound of Painting*, kot odgovor slikarju, ki se je s pismom odzval na njeno knjigo: "Kar ste napisali o odnosu med vašim delom, še zlasti slikanim steklom, in glasbo, na splošno in še posebej z Messiaenovo, je še en dokaz intimnega prepletanja vizualne in zvočne umetnosti. Vaše slike so neke vrste sinteza Matissea in Kandinskega, ki ju povezujejo abstraktne okrajšave, plesni ritem in dinamična melodija."⁵

Metlikovičevo slikarstvo je polno barve in njenih izjemnih odtenkov. "Vse Metlikovičeve slike namreč žarijo v barvah, ki jih prežarja notranja - ne atmosferska - svetloba: zlata, onstranska, topla in varna, radodarna nebeška luč. Taka luč je resnični ambient, krajina, resnična zemlja in nebo njegovih slik. Z njo pa so presvetljene tudi druge barve, ki jih svetloba rešuje krčevitega zemeljskega objema, zlasti ognjeno rdečo, kjer plamenenje zemeljskosti prežarja z ognjem očiščenja. Nebesno-morska sinjina in angelska belina, ki poleg nje prevladujeta, pa sta tako in tako duhovni barvi, ki spremljata prehajanje vsega v kozmosu v toploto duhovne luči."⁶

že na začetku Metlikovičevega umetniškega delovanja je Marko Ivan Rupnik o njegovih barvah zapisal: "Govoriti o Metlikovičevi barvi ni lahko, kajti njegova kromatska lestvica dejansko zavisi od samega načina slikanja. (...) Gre za barvo, čisto in intenzivno, čez katero pride nova, kvalitetno drugačna barva, ki zaradi močne poteze z lopatico ustvarja transparence, prosojnosti. (...) Barva je v pravem fizičnem in metafizičnem odnosu z drugo barvo."⁷ Prav ta način slikanja omogoča Metlikoviču, da imajo poseben učinek tudi njegovi vitraji in druga dela v steklu, ki jih v zadnjih letih ustvarja skupaj z oblikovalcem stekla Stojanom Višnarjem. Polaganje različno obarvanih stekel po slojih in njihovo spajanje (fuzija) pri visokih temperaturah privede do novih barvnih efektov, celoto pa oplemeniti še ekspresivna črna linija s čopičem, s katero slikar prek tako nastale večbarvne steklene plošče zariše obraz, ptico, angela, zvezdo ali kakšen drug simboličen lik.

Udejanjanje Metlikovičevih likovnih zamisli v tako različnih materialih ter bogata ikonografija nedvomno kažeta na njegov izreden umetniški potencial, ki se kaže v številnih dobro premišljenih in zasnovanih umetniških delih. Marko Ivan Rupnik je zapisal, da so Metlikovičeva dela pravzaprav "itinerarij,

vodnik po postajah njegovega notranjega dogajanja. To je slikarstvo odnosov in iskanja. Iskanje resničnega, tistega zadnjega, trdnega, ki umetnika vabi in mika z lučjo, jasnostjo, z bivanjsko trdnostjo. (...) To je težko in tvegano iskanje zadnjih stvari znotraj psihe, ki je osebna in dinamična.”⁸ Po njegovem gre pri tem slikarstvu za “notranjo resnost, ki nujno posega v ontologijo osebe. (...) Navidezna lahkotnost in poetičnost figur v Metlikovičevem slikarstvu je v bistvu osebno težka in polna, do skrajnosti pomembna odločitev, ki se določi v vsaki potezi, v vsakem poskusu.”⁹

V zvezi z Metlikovičevim ustvarjanjem bi rada omenila Rilkejevo metaforo iz Devinskih elegij o angelih kot pticah duše, ki se je slikarja še posebno dotaknila:

*Vsak angel je strašen. In vendar, gorje mi, pojoč vas izzivam, ker vem za vas, ptice duše, skorajda smrtne.*¹⁰

Matej Metlikovič s svojimi deli dokazuje, da je zanimiv in prodoren umetnik, ki nenehno išče nove poti, moč in navdih pa prejema iz neskončnega sveta umetnosti in svoje

globoke meditativne notranjosti. Uvodno predstavitev avtorja in naše razstave lahko lepo sklenem z mislijo Milčka Komelja: “Tako kot nekoč Kregar in še kdo je Metlikovič osebnost, ki se ji v rokah in pogledu vse naravno tako rekoč samoumevno spreminja v nadnaravno, smrt v življenje in zemlja v mistično porodnico neba; s tem pa se njegova umetnost zelo vidno uvršča med prenovljene oblike našega kvalitetnega religiozno obarvanega in v bistvu ekspresionističnega, v posebnih nalogah tudi cerkvenega slikarstva, ne da bi kakorkoli izstopala iz čisto umetnostnih teženj časa, ki naglašajo nujnost čim izrazitejših osebnih poetik, in zato zagotavlja kvaliteto tudi na tem tradicionalnem, nekoč osrednjem, a dolgo in pogosto tudi še danes estetsko zanemarjenem področju.”¹¹

Božična noč / skica za vitraj (izrez), 2006.
Risba s tušem na papir.

- * Besedilo je povzeto po: Matej Metlikovič, Nataša Polajnar Frelj: *Matej Metlikovič, Illuminacije / Illuminations*, Stična, Slovenski verski muzej, 31. marec-31. julij 2006, razstavni katalog, 2-5
1. Ivan Štuhlec, Kozmična liturgija slikarstva, januar 2002. Objavljeno v elektronski reviji LOGOS: www.kud-logos.si/LOGOS-I-2002/kazalo-I-2-2002.htm.
2. Milček Komelj, Bivanje v soju svetlobe, *Delo*, 7. novembra 1994, 7.
3. Komelj 1994: 7.
4. Glej blok tekstov o Messiaenu v: *Tretji dan*, april 2000, št. 4, 65-124.
5. Pismo Karin von Maur, 12. avgust 2004. V knjigi *The Sound of Painting* (Prestel, Munich, London, New York, 1999) je avtorica, ugledna umetnostna zgodovinarica, dolga leta direktorica in kuratorica Staatsgalerie iz Stuttgarta, pokazala na neločljivo prepletenost modernega slikarstva in glasbe.
6. Milček Komelj, Religiozno slikarstvo Mateja Metlikoviča, *Naši razgledi*, leto XL, št. 20 (955), 25. oktobra 1991, 585-586.
7. Marko Ivan Rupnik, besedilo v zgibanki k razstavi slik in risb Mateja Metlikoviča, Mala galerija v Mestni hiši, 24. junij-17. julij 1983, Gorenjski muzej Kranj.
8. M. I. Rupnik 1983.
9. M. I. Rupnik 1983.
10. Rainer Maria Rilke, *Devinske elegije (Druga elegija)*, prevod: Kajetan Kovič.
11. M. Komelj 1994: 7.